

Apámról, elfogultan

Az ősök

Bálint Zoltán volt az első generáció. Nagypám Bleyernek született 1871-ben Nagyváradon kispolgári zsidó családban (apám szerint nagypapa külvárosi tánctanár volt), de már a századfordulóra híres építőművész lett, ünnepezt építész. Még a diploma előtt magyarosította nevét Bálintra, ő tervezte 1900-ban a párizsi világkiállítás magyar pavilonját. Többek között az ő tervei nyomán épült a mai Külügyminisztérium, a Fészek klub mór stílusú kerthelyisége, számos villa a Városligetben, Korányi Sándor háza a Váci utcában. Apám szülei még a huszas évek elején elváltak, de ő sok időt töltött édesapjával, akit végtelenül szeretett és tisztelt. Ugyanakkor félt tőle. Az a gyanúm, hogy szangvinikus nagypám néhányszor alaposan megverte.

A családban előtte ketten is orvosprofesszorok lettek: apám nagybátyja, Bálint Rezső jónevű belgyógyász professzor, és nagymama második férje, Lobmayer Géza a Szövetség utcai belklinika egyetemi tanára volt.

Nagymama egyébként Horvátországból származott, Stefánia Kedacsicsnak született. Érzékeny, művészetkedvelő, dekoratívan szép fiatalasszony lehetett, még Ferenczy Károly is megfestette. Nagypám 1907-ben még házassága előtt kikeresztelkedett, így apám még a harmadik zsidótörvény szerint is kereszténynek minősült.

Emlékképek

Kevés korai emlékem van róla. Sokat dolgozott, alig volt otthon. 9 éves koromban elváltak, végleg elköltözött, Tamás öcsémmel édesanyával maradtunk. Egy képre viszont határozottan emlékszem: ülök a bilin a fürdőszobában, ő mellettem áll, térdén harisnyatartó, ami a nem bokafixes zokniját tartja és egy borbély borotválja.

A sportoló

A fehér sportokat űzte: teniszezett, síelt, evezett, vívott. Kicsi korunkban gyakran szedtünk neki labdát a Fadrusz utcai Lant-tenisz pályán, télen elvitt síelni a Normafához vagy a Kékesre, volt egy kielboatja a Római parton, nyári vasárnapokon sokszor föleveztünk a Lupa szigeten túl a Szentendrei sziget mentén. Több csónakkal mentünk, nagy társaságban: Hársing Laci bácsira emlékszem, meg Pethes Gyurira, és Földi Misi bácsira két lányával. Még hatvanon túl is járt kardvívni a Puskin mozi fölötti vívóterembe.

Imádta a természetet. Fiatal házasként anyámmal végigtúrázták az Alpokat, az ötvenes években minden vasárnap baráti társasággal kirándultunk a budai hegyekben, a Pilisben vagy a Börzsönyben. Már az ötvenes évek elején volt autója, egy csehszlovák Aero-Minor nevű kékes füstöt pöfögő masina, amivel elautóztunk a Mátrába, a Bükkbe, nyáron elvitt két hétre a Balatonra.

Tudott élni.

Nyelvek

Legalább 5 nyelven olvasott és beszélt. Anyja révén szinte anyanyelvi szinten tudta a németet, a franciát és az angolt iskolában tanulta, olaszul is tudott valamennyire, és mint sok kortársa, a háború után felvette az orosz. Ha Spanyolországba utazott, készült a spanyol nyelvből, a jugoszláviai nyaralások előtt a szerb-horvátot ismételte. A középiskolából hozott latin és ógörög memoriterek a fejében maradtak, hosszan tudta idézni az ókori auktorokat: Homéroszt, Vergiliust, Cicerót.

Kisalakú gyűrűs füzetekbe írta a nyelvtani példamondatait, a leckéit, a megtanulandó új szavakat. Egy nyelv egy füzet. Reggelente ezekből tanult. Minden nap egy másik nyelv.

Végtelenül szorgalmas volt.

Apaképem

Elvált apa volt és nagyon elfoglalt. Így nem könnyű apának lenni, de fiúnak sem, természetesen. Ami a tartásdíjat illeti, nagyon gáláns volt, sokkal többet fizetett a megítéltnél. A pénz amúgy nem érdekelt, soha nem volt anyagias.

Válás után esti séta ürügyén gyakran meglátogatta anyámat és bennünket Bubi nevű kutyájával, ezek felesége előtt titokban tartott vizitek voltak. Egyszer azt találtam mondani: „Ha a Bubi beszélni tudna...” Ezen harsogva nevettek anyámmal.

Erős apakomplexusom volt: harcoltam a saját apaképpemmel, viaskodtam, és mikor már megtehettem szembe is szálltam vele felnagyítva emberi hibáit. Már majdnem negyven éves voltam, mikor megtanultam és többször is előadtam Franz Kafka Levél apámhoz című novelláját, tévéfilm is készült belőle Szabó István rendezésében. Ebben a keserű írásában Kafka megpróbál leszámolni apakomplexusával.

Így kezdődik: „Drága apám, a minap egyszer megkérdezted, miért állítom azt, hogy félek Tőled. Mint rendesen, ezúttal sem tudtam, mit feleljek, részint épp Tőled féltemben, részint meg azért, mert e félelmet sokkal több körülmény indokolja, semhogy élőszóban akár félig-meddig is összefoglalhatnám. S ha most írásban próbálok válaszolni Neked, még ez is túlon túl hiányos lesz, mivel félelmem, s mindaz, ami belőle következik, az írásban is gátol, ha Rólad van szó, és mert az anyag nagysága jóval túlnő emlékezetemen és értelmemen.”

Kafka apja jómódú kereskedő volt Prágában, mindenben ellentéte érzékeny művészfiának. Ebben a levélben felsorolja a gyerekkori sérelmeket, melyek súlyosan gátlásossá tették apjával szemben, felrója apja kicsinyességét, önsajnálátát és bántó iróniáját, elpanaszolja apja ellenszenvét írói ambícióival kapcsolatban. Szerelmi és nősülési kudarcait is apjának tulajdonítja. Az írás egy frusztrált és sikertelen férfi szenvedélyes és szerelmes vádbeszéde az apához. A gyűlölet és szeretet sajátos keveréke.

Így fejezi be: „Néha magam elé képzelem kiterítve a föld térképét, és Téged, amint keresztbefekszel rajta. S ilyenkor úgy érzem, mintha életem számára csak olyan vidékek jöhetnének számításba, amelyeket nem fedsz el, vagy amelyek nincsenek birodalmadon belül. S ilyen vidék – a Te nagyságodról alkotott elképzelésemnek megfelelően – nem sok van. Így végződik az én eddigi életem Veled, és ilyen esélyei vannak a jövőre: ősök nélkül, házasság nélkül, utódok nélkül, vad kívánczossággal ősök, házasság és utódok után. Mind nyújtják felém a kezüket: ősök, házasság és utódok, de

túl messze vannak tőlem. Drága apám, a dolgok a valóságban természetesen nem illeszkednek úgy egymáshoz, mint levelemben az érvek, az élet több a türelemjátéknál, de nézetem szerint mégiscsak megközelítettük annyira az igazságot, hogy ez kissé megnyugtathat mindkettőnket, s megkönnyítheti számunkra életünket és halálunkat.” Egy előadás után, amit végighallgatott, szorongva ültem le vele, hogy mit fog szólni ehhez a szenvedélyesen túlzó monológhoz, nem bántottam-e meg vallomásommal. Kedves volt és bájos, dicsérte Kafka írásművészetét és az én előadásomat, és végtelenül sajnálta szegény Kafkát hogy milyen szörnyeteg apja volt. Személyes szándékaimról nem tudott és talán nem is volt hajlandó tudomást venni. Intelligens volt.

Az előadó

Legendásan adott elő: szellemesen, szórakoztatóan, szakszerűen és magávalragadóan. Néha elhívott, hogy büszkélkedjen katedrai teljesítményével, később viszont már azért hívott, hogy velem büszkélkedjen. A szexuális életről szóló fejezet előadásán meg is jegyezte, hogy „itt ül önök között fiam, a neves színész, a Szerelmesfilm főhőse, aki sokat tudna erről mesélni” – és felém mutatott. Én odalent a padban talpig pirultam.

A művész úr apja

A bon mot-k királya volt, több nyelven imádott szellemeskedni. Mikor már némi nevet szereztem a pályán, mondogatta, hogy eddig te voltál a Bálint prof fia, most már én vagyok a Bálint művész úr apja. Eleinte nem nagyon érdekelték főiskolai vizsgaelőadásaim, ám mikor első filmemet bemutatták, az Álmodozások korát, akkor már büszkén emlegette sikeres filmszínész fiát, és később elvárta, hogy munkatársai másnap beszámoljanak az előző esti tévés szerepléseimről. Ámulva és naivan mesélte, hogy mennyire tetszettem az intézeti beosztottjainak.

Mikor a 141 perc a befejezetlen mondatból című Fábri-filmet forgattuk, egy jelenetet történetesen épp a Trefort utcában, lejött négy kutyájával az Élettani Intézetből, ahol lakott. Természetesen mindenki azt az öregurat figyelte a négy dakszlival, le is állt a forgatás rövid időre.

Szeretett szerepelni.

A bonviván

A fényképek szerint fiatalon sármos, jóképű férfi volt. Később kisebb pocakot növesztett, de így is sikeres maradt, a szellemével hódított. Szerette a nőket, és úgy vettem észre, szenvedélyei nem maradtak viszonzatlanok.

Négy házasságban élt. Anyám még egyetemista szerelme volt, 1936-ban házasodtak össze, Pécsre költöztek, boldog éltek. Aztán jött a háború, ő a frontra került, Ukrajnában orvoshadnagy egy kórházban. Két gyerekük született, én 43-ban, öcsém 46-ban. Pestre költöztünk, az élet bonyolódott, a házasság megromlott, 1952-ben

elváltak. Kedvenc mondása szerint a férfiak háromszor bolondulnak meg: húszévesen, negyvenévesen és hatvanévesen. Ő tartotta magát szellemes meghatározásához, mindhárom korban váltott.

Második házassága tartott a legtovább, Fekete Ágneszt az Élettani Intézetben ismerte meg, és végig a főnöke volt. Gondolom, számos konfliktus származhatott ebből a kényes főnök-beosztott helyzetből.

A harmadik házasság rövid ideig maradt meg, szegedi asszonyt vett feleségül, a híres Jancsó professzor özvegyét, de a távházasság nem az ő műfaja volt.

Negyedik felesége, Marika nagyszerű társa és támasza volt élete utolsó 15 évében. Az agyérelmeszesedés azt a testrészét támadta meg, ami a legerősebb volt: a fejét. Ebben a végső betegségében Marika türelemmel és szeretettel gondozta és ápolta. Az ő karjaiban halt meg élete 87. évében, otthonában, békességben.

Polgári kultúra

Nagy könyvtára volt, a német, angol, francia szerzőket természetesen eredeti nyelveken olvasta. Különösen kedvelte az angol detektívregényeket, a történelmi tanulmányköteteket, a politikus-memoárokat.

Fiatal korában zongoraművésznak készült, egy igazi Bösendorfer állt a Puskin utcai otthonában, de ezen én már nem hallottam játszani. Zenekedvelő volt és nagy operarajongó. Szerelmi csalódásakor Fülöp királyt idézte a Don Carlosból: „sohasem szeretett”, és mikor Tamás öcsém disszidált, a Traviata Germontjának áriáját énekelte: „jőjj vissza hát, fiam!”

Szívesen idézte Márai Sándort: „Művész vagyok, csak nincs műfajom”. Könyvespolcán volt vagy fél méter Márai, még a háború előtti kiadások. Talán nem egészen véletlen, hogy mikor a Radnóti Színházban próbáltuk Márai Kaland című színdarabját 1990-ben, őt kértem meg, hogy adjon orvosi-szakmai tanácsokat az orvosprofesszort játszó Bács Ferencnek. Boldogan jött a próbára, bájos volt és szakszerű. Különösen akkor volt elemében, mikor a színpadon megmutatta Bács Ferinek a feleségét kombinében próbáló Takács Katin, hogyan kell fonendoszkóppal meghallgatni a szívverését és miként kopogtat egy orvos a páciens hátán.

Kutyák

Szenvedélyes kutyás volt. Első kutyája, egy Bubi nevű dakszli volt, az intézeti laborban egy kísérlet előtt megsajnálta és magához vette. Ezt a kutyát tulajdonképpen mindennél és mindenkinél jobban szerette. Mikor Bubi egy baleset következtében elpusztult, szinte jobban gyászolta, mint nagymamát, az édesanyját. Érzékeny kamaszként ezt nagyon rossz néven vettem.

Később több kutyája is volt, főleg tacskók. Volt olyan időszak, hogy nem kis föltűnést keltve négy dakszlivall sétált az egyetemkertben. Utolsó kutyája, szintén Bubi, egy ideges és barátságatlan beagle többször odakapott gazdájához. Egy alkalommal úgy megharapta a felesége kezét, hogy a sebészetten kellett összevarni. Nem volt más megoldás, el kellett altatni az ebet. Az állatorvosnál az ölében tartotta, míg az megkapta a halálos injekciót. Ez az esemény nagyon megrendítette, hosszan és részletesen mesélte Bubi utolsó lélegzetvételét.

A magas intelligencia, a páratlan műveltség, a példás szorgalom, a felvilágosult szellem

mély érzelgősséggel párosult.
Tulajdonképpen nagyon szentimentális volt.

Zsidóság, vallás, világnézet

Nem volt zsidó identitása. A külvilág zsidónak tartotta, ő saját magát nem. Nem tagadta apja családját, ám távol tartotta magát zsidó gyökereitől, nem gondolta fontos és lényeges tulajdonságának, hogy a nagyváradi Bleyerek milyen vallásban születtek.

Baloldali gondolkodású volt, afféle szociáldemokrata. A háború után belépett a kommunista pártba, de 1956 után nem lett tagja az MSzMP-nek, független akart maradni. A rendszerváltás utáni első szabad választáson valamelyik szocdem pártra szavazott, de természetesen csalódott bennük.

Gyerekkorában katolikus nevelést kapott, a budai ciszterekhez járt, rendszeresen gyónt és áldozott, látogatta a vasárnapi miséket. Felnőtt korában távol került a vallástól, racionális, felvilágosult, a természettudományokban hívő embernek ismertem. Viszont élete utolsó éveiben, némileg felesége hatására, újra kezdett templomba járni. Marikával egyházi esküvőt is tartottak, melyen én voltam az egyik tanú. Úgy rendelkezett, hogy temetése latin nyelvű, katolikus szertartás legyen. Emlékezetére még gyászmisét is tartottak a szent Imre plébánián.

Az akadémikus

Tudós volt, vesekutató, nagyon szorgalmas. Nyaraláskor mindig vele volt az írógépe, akkor is dolgozott: cikket írt, előadásokat, tanulmányokat. A tanítás mellett a tudományos munkát, a kutatást tartotta fő tevékenységének, fiatalon lett doktor, a tudományok doktora, de akadémikusi felvételére csak 59 éves korában került sor, ahogy ő mondta, „az utolsó pillanatban”. Évente kétszer is élvezte Mátraházán és Balatonalmádiban az akadémiai üdülők vendégszeretetét. Jó társaság gyűlt itt össze, nagy kirándulások, dumák, ugratások.

„Tudod, a klub a Roosevelttéren, aminek tagja vagyok” – emlegette gyakran.

Sok-sok éve Kosztolányi estét tartottam ebben az épületben. Előadás után Berend T. Iván behívott bennünket az elnöki szobába, ami valaha Arany Jánosé volt, megittunk egy pohár bort. Apám elemében volt, ragyogott. Büszke volt a fiára, Kosztolányira, Arany Jánosra, és természetesen önmagára.

Egyszer bevallotta nekem, hogy alkalmanként kimegy édesapja sírjához a Kerepesi temetőbe, és beszámol élete fordulatairól, eredményeiről. Elöttem a kép: ott áll Bálint Zoltán síremléke előtt és büszkén mondta: „Drága apám, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja lettem!”

Ezt tartotta élete legnagyobb sikerének.

Drága apám, most én állok itt ebben a bizonyos épületben, a tér neve megváltozott, de az intézmény megmaradt, és Rólad beszélhettem.